

багатоаспектним, то ефективно забезпечення фінансової безпеки повинне ґрунтуватися на системному підході до управління цим процесом.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Білоус О. В. Сучасна світова фінансово-економічна криза як прояв тотальної кризи системи глобалізму. / О. В. Білоус // Економічний часопис. – 2008. - №21. - С. 3.
2. Вакульчик О. Б. Визначення зон економічного ризику на основі аналізу показників економічної безпеки підприємства./ О. Б. Вакульчик, Д. С. Зубицький // Економіст – 2009. - №8. - С. 41.
3. Горячева К.С. Фінансова безпека підприємства. Сутність та місце в системі економічної безпеки. / К. С. Горячева // Економіст. – 2003. - №8. - С. 65-67.
4. Лазаренко М.П., Ніколаєнко К.В. Фінансова безпека підприємства та її управління. Електронний ресурс: http://www.rusnauka.com/1_KAND_2010/Economics/10_57970.doc.htm
5. Підхромний О.М. Типологія загроз фінансовій безпеці підприємницької діяльності. /

О.М. Підхромний, Н.О. Микитюк, І.П. Вознюк // Вісник Національного університету „Львівська політехніка”: Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. – № 605. – 2007. – С. 119- 123.

6. Плескач В.Л.. Методологічні засади державного регулювання фінансово-економічного розвитку / В. Л. Плескач, А. В. Кулик// Фінанси України – 2009. - №10. - С. 27.

7. Пастернак-Таранушенко Г. Економічна безпека держави. Статика процесу забезпечення / Г. Пастернак-Таранушенко. – К.: Кондор, 2002. – 302 с.

8. Шемаєва Л. Г. Забезпечення економічної безпеки підприємства на основі управління стратегічною взаємодією із суб'єктами зовнішнього середовища / Л. Г. Шемаєва. – К.: НППМБ, 2009. – 357 с.

9. Пономаренко В. С. Концептуальні основи економічної безпеки : монографія / В. С. Пономаренко, С. В. Кавун. – Харків : Вид. ХНЕУ, 2008. – 256 с.

Анотація. Данная статья посвящена проблемам управления финансово-экономической безопасностью, выявление внутренних и внешних угроз, которые могут повлечь негативные последствия деятельности предприятия.

Ключевые слова: безопасность, финансово-экономическая безопасность, угрозы, внешние угрозы, внутренние угрозы.

Summary. This article deals with problems of financial and economic security, identifying internal and external threats that may cause negative consequences of the enterprise.

Keywords: security, economic and financial security, threats, external threats, internal threats.

*Рецензент д.е.н., професор ВНУ ім. Л.Українки Ліпич Л.Г.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Назаренко І.Л.*

УДК 005. 22: 005. 934

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИЧНОГО ПІДХОДУ ДО ВНУТРІШНЬОГО АНАЛІЗУ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

*Шпанковська Н.Г., к.е.н, професор (НМетАУ),
Костанецький В.В., генеральний директор ТОВ «НІКО ТЬЮБ»,
Котенко Н.О., ст. викладач (НМетАУ)*

Обґрунтовано зміст і складові елементи економічної безпеки та завдання її оцінки. Запропонована система аналітичних показників для оцінки рівня економічної безпеки підприємства.

Економічна безпека, аналіз, показники оцінки, виробничий потенціал, безпека операційної діяльності, кадрова безпека, підприємство, комплекс захисних дій.

Постановка проблеми та її зв'язки з науковими та практичними завданнями. Проведення масштабних економічних реформ в Україні, запропонованих Концепцією Державної програми економічного та соціального розвитку [1], спрямоване на раціональне використання економічного потенціалу, підвищення обороноздатності країни, що сприятиме підтриманню макроекономічної стабільності та зміцненню національної безпеки. Оцінка результативності виконання програми передбачає використання комплексу показників та характеристик щодо економічної безпеки на макrorівні. Тому актуальною проблемою є удосконалення методичних підходів до внутрішнього аналізу економічної безпеки підприємства (ЕБП), як головної ланки національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У плановій економіці велика увага приділялася державній безпеці на макrorівні та безпеці країн соціалістичної економічної взаємодопомоги – на мегарівні. На мікрорівні – підприємства повинні були забезпечувати, в основному, техніку безпеки праці, а зокрема підприємства оборонної промисловості – також і економічну безпеку за кожною її складовою.

Економічна безпека стосується економічної діяльності. Цілком природно, що економічна безпека держави – категорія ширша та повніша за змістом і масштабом, а ЕБП є її елементом, яка залежить від рівня державної безпеки. У ринковій економіці, де головним з принципів її функціонування є конкуренція, роль економічної безпеки підприємств збільшується. Її забезпечення і захист відокремлюються у самостійну конкретну функцію управління, для здійснення якої на багатьох підприємствах створюється служба ЕБП. Аналітична підтримка її управлінських рішень є сучасною проблемою.

Система ЕБП вітчизняних промислових підприємств була сформована на попередніх етапах їх розвитку, у плановій економіці [2], і продовжує удосконалюватися в сучасних умовах трансформації до ринку. Еволюційний процес соціально-економічного розвитку вимагає і в майбутньому підвищувати рівень ЕБП [1]. Щоб протистояти тиску зростаючої конкуренції та процесам злиття і поглинання, які є наслідком глобалізаційних змін у світовій економіці, металургійні підприємства повинні гнучко реагувати на їх виклики з метою не втратити здатність функціонувати. Для збереження самостійності необхідно не тільки досягати стабілізації, а й забезпечувати випереджальний розвиток ЕБП у майбутньому.

Важлива роль економічної безпеки підприємства та необхідність удосконалення управління нею одночасно визнаються

дослідниками цієї проблеми: Архиповим Л. [2], Козаченком Г.В. та співавторами [3], Каламбетом С.В. і Смолянською В.В. [4]. Більшість авторів розглядає окремі складові ЕБП: Смирнова В.В. [5] та Швець В. [6] – інформаційну безпеку; Маляр С.Б. [7] – правову безпеку; Харахулах В.С. та співавтори – операційну та екологічну безпеку [8]. Особливостям оцінки рівня ЕБП присвячені роботи Пірятінської І.В. [9], Акмаєва А.И. [10], Цал-Цалка Ю.С. [11]; особливостям аналізу ЕБП – роботи [12]; визначенню сутності категорії «економічна безпека» [2 - 4, 9, 12].

Виділення не вирішених частин загальної проблеми. Розбіжність авторських поглядів стосовно сутності категорії «економічна безпека» підприємства свідчить про необхідність її уточнення з урахуванням сучасних вимог глобалізованої економіки до промислового підприємства. Крім того, розвиток гірничо-металургійного комплексу [13] за різноманітними напрямками його реформування вимагає диференціації економічної безпеки за змістом її складових елементів і визначення: системи показників оцінки у складі завдань внутрішнього аналізу стану економічної безпеки металургійного підприємства; розробки заходів із захисних дій для досягнення безпеки операційної діяльності.

Формування мети статті і постановка завдань. Метою даного дослідження є удосконалення методичного підходу до внутрішнього аналізу ЕБП. Для досягнення цієї мети визначені наступні завдання: дослідження еволюційного розвитку категорії «економічна безпека»; оцінка існуючих поглядів на сутність ЕБП і визначення її сучасного змісту; обґрунтування складових елементів економічної безпеки металургійного підприємства; розробка системи показників оцінки стану ЕБП; обґрунтування комплексу захисних дій для забезпечення ЕБП.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для сучасного металургійного підприємства доцільно виокремити наступні напрями економічної безпеки: виробничо-господарська безпека, головним елементом якої є безпека основної операційної діяльності; екологічна безпека, рівень якої обумовлюється станом попередньої; фінансова безпека; кадрова безпека; подолання дезінтеграції вітчизняного промислового бізнесу; інформаційна безпека та ін.

Точки зору авторів стосовно змісту економічної безпеки відрізняються. Наприклад, вона визначається як здатність підприємства забезпечувати свою діяльність [4], або як його конкурентоспроможність та отримання економічної вигоди на вітчизняному та світовому ринках у довгостроковій перспективі [9]. У дослідженні [5] економічна безпека розглядається

як комплексне поняття, яке містить фінансову, техніко-технологічну, ринкову, екологічну, силову, інформаційну, політико-правову та кадрову безпеку. Але її елементи – ринкова і політико-правова безпека, на наш погляд, є умовами функціонування. У джерелі [12] економічна безпека трактується як стан захищеності економічних інтересів, прав, відносин, ресурсів та здатність протистояти погрозам і небезпекам. У той же час автор джерела [2] розглядає економічну безпеку взагалі як сукупність властивостей економічної системи, що характерно для централізованій закритій плановій економіці. Спостерігається також ототожнення категорії економічної безпеки з більш широким за змістом поняттям економічної стійкості або стабільністю економічного стану [6].

На підставі узагальнення і оцінки існуючих поглядів під економічною безпекою, на наш погляд, варто розуміти стійку спроможність підприємства досягати своїх цілей в умовах, які змінюються під впливом збурювань зовнішнього середовища та внутрішніх змін, і забезпечувати сталий розвиток усіх видів господарської діяльності в майбутньому.

Згідно із сучасними теоретичними уявленнями науки менеджменту головними групами функціональних процесів в управлінні крупним промисловим підприємством є: маркетинг, інвестиції, інновації, виробництво, фінанси, персонал. Стратегія розвитку підприємства повинна враховувати і передбачати комплексне удосконалення перелічених функціональних процесів з обов'язковою інноваційною цілеспрямованістю кожного з них, що сприятиме забезпеченню і підсиленню економічної безпеки. Для її оцінки необхідне належне інформаційне забезпечення, яке у ринкових умовах потребує захисту. Захисно-екологічна спрямованість виробничого потенціалу вимагає урахування в стратегічних оцінках екологічної безпеки як складової економічної безпеки. Крім того, доцільно враховувати галузеві особливості підприємства, як об'єкта стратегічного аналізу, які значно впливають на склад системи показників оцінки виробничого, кадрового, екологічного потенціалу. Особливості сучасного стану металургійного виробництва, перспективні напрямки його розвитку обумовили комплекс загальних і специфічних вимог до стратегічного аналізу економічної безпеки, які обґрунтовані у дослідженнях [12].

Ресурсно-відтворювальний підхід до визначення та оцінки економічної безпеки розглядається як стан діяльності підприємства у безперервному довгому потоці поновлення виробництва та виробничих відносин у процесі відтворення [10, 11]. З політекономічних уявлень –

це повторення діяльності у зростаючих масштабах. Урахування впливу відтворювальних процесів на рівень економічної безпеки здійснюється експертним методом за допомогою інтегрального показника. Перевагою цього підходу є універсальність, яка забезпечує можливість його використання у рейтинговій оцінці за рівнем економічної безпеки на усіх рівнях управління економікою: на підприємстві, в галузі, в регіоні, в країні.

Для пошуку, дослідження і мобілізації резервів досягнення належного рівня ЕБП та його постійного підвищення одного показника недостатньо. Для об'єктивної і всебічної оцінки її стану необхідно використовувати систему показників, яка враховує вплив різноманітних зовнішніх і внутрішніх факторів. Класифікація таких факторів обґрунтована у дослідженні [12]. Крім того, доцільно враховувати галузеві особливості, ризики та етапи життєвого циклу підприємства. Наприклад, на металургійних підприємствах з повним циклом з низьким технічним рівнем виробництва та з обмеженою промисловою територією виникнуть труднощі з впровадженням позапічної обробки сталі для її десульфурзації та дефосфоризації, бо воно вимагає створення нової виробничої ділянки. Вміст шкідливих речовин (сірки, фосфору та неметалевих вкраплень) без позапічної обробки металу не дозволяє досягнути та підвищити рівень конкурентоспроможності кінцевої металопродукції [8], в той час, як їх вміст є одним з важливих показників-факторів рівня виробничого потенціалу, який впливає на ЕБП, оскільки підприємство при неналежній якості продукції може витіснятися з світових ринків металопродукції. Альтернативною способом позапічної обробки сталі є здійснення процесів десульфурзації та дефосфоризації металу широкого використання (тобто рядового) на попередній стадії металургійного циклу способом ковшової обробки чавуну [14]. Але для якісної металургії, головним процесом якої є електросталеплавильне виробництво, такої альтернативи немає.

Стан виробничого потенціалу та рівень його інноваційної спрямованості обумовлюють результати основної операційної діяльності, які є головним фактором ЕБП. Методика оцінки результатів цієї діяльності у внутрішньому аналізі детально викладена у виданні [15].

Рівень економічної безпеки пропонуємо оцінювати за допомогою системи наступних показників, згрупованих за їх призначенням:

1. Аналітичні показники динаміки (базисні і ланцюгові темпи зростання та відносні відхилення), які розраховуються для оцінки досягнутих і майбутніх тенденцій основних показників (економічних, результативних і

витратних) господарської діяльності підприємства.

2. Для оцінки дотримання підприємством діяння економічних законів і закономірностей реально досягнуті тенденції цих показників порівнюються з теоретичною тенденцією кожного з них (наприклад, теоретична тенденція показників прибутку – їх зростання, для витрат ресурсів – їх зменшення відносно попередніх періодів динаміки та ін.).

3. Аналітичні показники структури, тобто питома вага кожного з елементів у складі комплексного економічного показника господарської діяльності (доходу за видами діяльності, фінансового результату за видами діяльності, валових витрат, собівартості, інвестицій, фонду оплати праці, обсягів виробництва продукції за його способами та ін.).

4. Відхилення елементів структури комплексного за складом показника від середньогалузевої структури та конкуруючих підприємств.

5. Співвідношення відповідних показників:

- абсолютних (середньої заробітної плати на підприємстві із середньогалузевою, середньою в Україні, у конкурентів, в регіоні; середньої заробітної плати та прожиткового рівня і т.д.);

- відносних (співвідношення темпу росту середньої зарплати і темпу росту продуктивності праці; співвідношення долі власного і позикового капіталу, співвідношення долі основних і обігових засобів і т.д.).

Методика розрахунку наведених аналітичних показників забезпечує їх співставлення, незалежно від розмірів, спеціалізації, галузевої належності підприємства та впливу інфляційних процесів і т.д.

Сучасний фінансово-економічний кризовий стан розвитку України характеризується гострою соціально-економічних проблем. Негативні тенденції проявляються в утраті робочих місць, зменшенні доходів, погіршенні якості життя, соціальній незахищеності та нерівності населення. Ці проблеми в значній мірі впливають на рівень ЕБП як окремого підприємства, так і регіонального та галузевого ринків праці й України взагалі. Бідність населення вважається досить вагомим фактором дестабілізації безпеки, оскільки генерує негативні наслідки. Вплив кадрового, або трудового, потенціалу на рівень ЕБП і галузі багатобачний. Позитивні зміни цього рівня досягаються: підбором кадрів, розвитком системи підвищення кваліфікації робітників підприємства та поліпшенням її методичного забезпечення; ефективним управлінням плінністю кадрів та ін. Серед перелічених напрямків удосконалення стратегічного трудового потенціалу останній є

особливо важливим, оскільки перехід колишніх керівників або висококваліфікованих фахівців підприємства (які володіють інноваційними технологіями, знанням проблем підприємства та ін.), до конкурентів негативно вплине на рівень його ЕБП.

Основними завданнями стратегічної оцінки ЕБП є: своєчасне виявлення можливих погроз та їх наслідків; оцінка ризиків; збереження та раціональне використання усіх видів ресурсів; оцінка гнучкості виробництва й ефективності усіх видів діяльності в умовах невизначеності ринкового середовища; забезпечення стійкості та сталого розвитку підприємства; розробка і впровадження заходів, спрямованих на зменшення впливу ризиків, погроз та небезпек, їх попередження й своєчасне реагування; комплексна оцінка усіх складових економічного потенціалу підприємства та його нарощування.

У комплексі захисних дій для підвищення ЕБП першочерговими є заходи, спрямовані на підсилення виробничого потенціалу, а саме: своєчасне реагування на несприятливі умови зовнішнього і внутрішнього середовища з урахуванням галузевих особливостей і сучасних напрямків науково-технічного прогресу; комплексне використання комп'ютерних систем для оперативного контролю за взаємопов'язаними технологічними процесами, що дозволяє при незначних інвестиціях досягати належної якості металопродукції; створення поєднаних модульних комплексів як відмінної риси сучасної стратегії розвитку чорної металургії для виробництва металопродукції масового призначення з новим рівнем властивостей на переділлі "сталь-прокат", що передбачає розвиток кооперації великих і середніх підприємств з мінізаводами та ін.

Висновки даного дослідження і перспективи подальших робіт у цьому напрямку. Таким чином, економічна безпека, як складна категорія, містить: виробничо-господарську безпеку, екологічну безпеку, фінансову безпеку, кадрову безпеку, інформаційну безпеку та ін. Стан економічної безпеки пропонується оцінювати за допомогою аналітичних показників динаміки, структури та співвідношень взаємопов'язаних показників. Подальші дослідження необхідні для удосконалення методики зовнішнього аналізу економічної безпеки промислового підприємства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Державна програма економічного і соціального розвитку України на 2012р. [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
2. Архипов А. Экономическая

безопасность: оценки, проблемы, способы обеспечения /Архипов А.// Вопросы экономики. – 1994. – №12. – С. 36-44.

3. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення /Козаченко Г.В., Пономарьов В.Т., Ляшенко О.М./ – К.: Лібра, 2003. – 280 с.

4. Каламбет С.В., Смолянська В.В. Визначення економічної безпеки Удосконалення обліку, аудиту та аналізу у контексті євроінтеграції / Матеріали Всеукраїнської НМК.- Севастополь: СевНТУ, 2009.-С.197-198.

5. Смирнова В.В. Принципи й напрямки забезпечення інформаційної безпеки /Смирнова В.В.// Вісник СНУ ім. В.Даля. – 2004. – №10. – С.216-219.

6. Швець В. еволюція обліково-аналітичних систем суб'єктів господарювання в Україні /Швець В./ Обліково-аналітичні системи суб'єктів господарської діяльності в Україні: Науковий збірник. Спецвипуск 15. Частина 2. – Львів: ЛНУ, – 2005. – С. 61 – 66.

7. Маляр С.Б. Правова складова економічної безпеки підприємства /Маляр С.Б./ Проблеми і перспективи розвитку підприємництва: Збірник матеріалів III Міжнародної НПК. Т. 1. – Харків: ХНАДУ, 2009. – 122 с.

8. Харахулах В.С. Состояние сталеплавильного производства на заводах "Металлургпром" и перспективы его развития до 2015 года /Харахулах В.С., Лесовой В.В., Мельник В.М.// Metallurgicheskaya и горнорудная промышленность. – 2010. – № 7. – С. 4 - 9.

9. Пірятинська І.В. Особливості оцінки економічної безпеки промислового підприємства /Пірятинська І.В./ Економіка і управління у промисловості: Матеріали науково-практичної

конференції, присвяченої 75-річчю факультету економіки та менеджменту НМетАУ. – Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2010. – С. 225 – 226.

10. Акмаєв А.И. Ресурсно-відтворювальний підхід до оцінки економічної безпеки підприємств /Акмаєв А.И., Жуков В.О.//Вісник СНУ ім. В.Даля. – 2004. – № 10. Ч.1. – С. 161 - 165.

11. Цал-Цалко Ю.С. Статистико-економічний аналіз ефективності діяльності економічних систем за показниками фінансової звітності /Цал-Цалко Ю.С.// Вісник СНУ ім. В.Даля.–2004.–№ 10.Ч.1.– С.141-151.

12. Стратегічний аналіз: Навч. посібник /Шпанковська Н.Г., Ковальчук К.Ф., Король Г.О., Котенко Н.О.– Дніпропетровськ: НМетАУ, 2011.– 224с.

13. Державна цільова науково-технічна програма розвитку та реформування гірничо-металургійного комплексу (ГМК) України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://industry.kmu.gov.ua>.

14. Сигарев К.Н. Совершенствование ковшевой обработки чугуна с одновременным удалением кремния и серы /Сигарев К.Н., Чернятевич А.Г. и др. // Новини науки Придніпров'я. – 2008. – № 3. - 4. – С. 90 - 92.

15. Шпанковська Н.Г. Аналіз господарської діяльності: теорія, методика, розбір конкретних ситуацій. [Текст]: Навч. посібник з грифом МОНУ / Н.Г. Шпанковська, Г.О. Король, К.Ф. Ковальчук [та ін.]; за ред. проф. К.Ф. Ковальчука. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 328 с.

Аннотація. Обоснованы трактовка категории «экономическая безопасность», ее составные элементы и задачи ее оценки. Предложена система аналитических показателей для оценки уровня экономической безопасности металлургического предприятия.

Ключевые слова: Экономическая безопасность, анализ, показатели оценки, производственный потенциал, безопасность операционной деятельности, кадровая безопасность, предприятие, комплекс защитных действий.

Summary. Economic substance and components category of "economic security" and its objective assessment. The proposed system of analytical indicators to assess the economic security of metallurgical enterprises.

Keywords: Economic security, analysis, performance evaluation, production capacity, security operations, personnel security, business, complex protective action.

*Рецензент д.е.н., професор НметАУ Ковальчук К.Ф.
Експерт редакційної колегії к.е.н., доцент УкрДАЗТ Токмакова І.В.*